BOĞAZİÇİ UYKUDA

AKBABA YAZILARI

SERMET MUHTAR ALUS

Hazırlayan
Yakup Öztürk

ÖTÜKEN

/ otukennesriyat

YAYIN NU: 2085
KÜLTÜR SERİSİ: 1132

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-699-1

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Oğuzhan Murat Öztürk

Düzelti: Nesrin Eke

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Damla Acar

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: Ötüken Neşriyat AŞ
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50
Sertifika Nu: 49269

İstanbul- 2024

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

SERMET MUHTAR ALUS (1887-1952): Sermet Muhtar Alus, 28 Mayıs 1887'de İstanbul'da Firuzağa Mahallesi'nde doğdu. Çocukluk yıllarını Şehzadebaşı'nda, sonradan yıkılıp yerine Letafet Apartmanı yapılan dede konağında geçirdi. Göbek adı Osman'dır. Sermed, ebced hesabıyla Kamerî takvimden doğum yılı olan 1304'ü gösterir. Pangaltı Harbiye Mektebi'nin Erkân-ı Harb sınıflarına 25 yıla yakın topçuluk ve askerî tarih dersleri veren, Askerî Müze'yi kuran Ahmed Muhtar Paşa'nın oğludur. Annesi Fatma Kevser Hanım, *Hanımlara Mahsus Gazete*'de F. K. imzasıyla makaleler yayımlamıştır. Erkân-ı Harb Feriki Âbid Paşa'nın kızıdır. Anne tarafından dedesi 1270'te Silistre'yi müdafaa eden, sonra müşirlikle Umum Rumeli Kumandanı olan Mehmed Rifat Paşa'nın torunudur. Kevser Hanım, oğlu Sermet Muhtar'dan iki yıl sonra vefat etmiştir. Sermet Muhtar Alus, hem babası hem dedesi cihetinden çocukluğunu Osmanlı saray terbiyesi ve bürokrasisine tanıklıklar ile geçirmiştir.

İlk ve orta tahsilini hususi öğretmenlerden aldığı derslerle tamamladı. Annesinin amcası, Kur'an-ı Kerim, tecvid ve ilmihal hocası Çarşambalı Hasan Tahsin Efendi; hafız, hacı, huzur hocalarından ve kürsü şeyhlerindendi. Hikemiyatta, fıkıhta ve Arapçada ve Mesnevi şerhinde üstat kabul edilirdi. Alus, Fransızca ve Almancayı erken yaşlarda öğrendi. Üsküdarlı Ali Rıza Bey'den resim dersleri aldı. Matbuata, kaleminden önce resim ve çizimleri ile girdi. Tefrika edilen pek çok romanını kendisi resimledi. İlk eğitimini mahallelerinde, evlerinin karşısında bulunan Firuzağa Camii'nin imamı Hacı Hafız Mustafa Efendi'den aldı. Ailenin Anadolu yakasına taşındığı yıllarda, civar komşularından Vezneciler'deki Şemsü'l-Maarif'in kurucusu ve müdürü Selanikli Abdi Kâmil Bey'in Göztepe'deki Mekteb-i Latif'ine devam etti.

Çocukluk yıllarında Ahmed İhsan'ın Jules Verne çevirilerini iştahla okudu. Bu kitapların resimsiz olarak çıkarılmasını çocuk yaşta sorguladı. Bunlar her evde okunduğu gibi Alus'un anneannesinin de elinden düşmüyordu. Kendisi de henüz elifbeye başlamadan bu kitapların resimlerine bakarak okumaya merak saldı. Okuduğu ilk kitap Ahmed İhsan'ın tercüme ettiği *İki Sene Mektep Tatili* kitabıydı.

Çocukluğu babasının devlet ricaline mensup olmasından dolayı askerî erkân arasında geçti. Onun eğitim hayatının ve karakterinin şekillenmesinde aile dostlarının da payı büyüktü. Dedesinin ve babasının yabancı dostlarından kendisine de hediyeler geldi. Belçikalı, askerî muharrir, Türkçe de dâhil 12 dil bilen General Neyt, her yıl Brüksel'den Sermet Muhtar'a kitaplar gönderdi. Bu kitaplardan, Kongo ülkesine, Orta Afrika'daki Ruwenzori dağlarına ve Okyanusya adalarına dair olan birkaçını yıllarca kütüphanesinde tuttu.

1905 yılı Eylül ayında, Mekteb-i Sultanî'nin son sınıfına imtihanla girdi. 1906'da diploma aldı. Galatasaray'dan sonra Mekteb-i Hukuk'a devam etti. Burada öğrenciyken haftalık mecmualarda Necdet müstearıyla küçük hikâyeler yayımladı. 1908'den sonra Galatasaray'dan arkadaşı Osman Kemal ve Mekteb-i Hukuk'tan arkadaşı Said Hikmet'in çıkardığı *el-Üfürük* adlı mizah gazetesine karikatürleriyle destek oldu. *Davul* gazetesinde de bazı yazıları ve karikatürleri yayımlandı. Erken yaşlarda öğrendiği Fransızca sayesinde Paris'te çıkan *Illustration* mecmuasının fasiküllerini derledi, bunun tesiriyle telif ve tercüme eserler kaleme aldı. *Helâl Mal* adlı adaptesi Muhsin Ertuğrul'un *Temaşa* gazetesinde tefrika edildi. Kitap olarak da basıldı. Yusuf Ziya Ortaç ve Faruk Nafiz Çamlıbel'le çeşitli oyunların adaptesinde bulundu. Bu oyunların bazıları Muhsin Ertuğrul tarafından sahnelendi.

Rumeli Orduları Müşiri Hakkı Paşa'nın torunu, Dr. Rüştü Bey'in kızı ve şair Necdet Rüştü Efe'nin kız kardeşi Semiha Hanım ile evlendi. Bu evlilikten Alus'un tek çocuğu Elhan doğdu. Elhan Türsan, 1939 yılında evlenene kadar babasıyla yaşadı. 1996 yılının Aralık ayında vefat etti. Sermet Muhtar Alus'un, kızına "Elhân-ı Şita" şiirinden ilhamla isim koyduğu bir hakikatse de onun edebiyat meclislerinde uzun soluklu kaldığı hakkında kesin bir kanaate varmak mümkün değildir. Buna mukabil edebiyatçılarla olan dostluklarında birtakım hatıraları da naklettiği görülür. Göztepe yıllarında Orhan Seyfi, Yusuf Ziya, Faruk Nafiz, Selami İzzet, Vâlâ Nureddin, Mecdi Sadreddin'i tanıdı. Sermet Muhtar'ın gündelik edebiyata ve edebiyat topluluklarına olan yakın ilgisi birkaç yazısında anlattığı edebiyat hatıraları dışında görülmez. Yazılarında ve romanlarında devrin edebiyatını yakından takip ettiği görülür; ancak edebiyatçılardan dostluk kurduğu kişiler ya da katıldığı meclisler oldukça azdır. Bu sebeple "Meşrutiyet'ten Evvel Edebî Sohbetler ve Tahsin Nahid'in Evinde İçtimalar" yazısı Alus'un biyografisini inşa etme sırasında dikkate değer malzeme sunar.

Hayatının uzunca bir devrini varlık içerisinde geçiren Sermet Muhtar Alus'un yazılarından maişet kaygısı yaşayıp yaşamadığı anlaşılmaz. Ancak, 1920'lerin sonundan itibaren eski ihtişamını kaybeden ailenin geçim sıkıntısı yaşadığı, Alus'un da bunun üstesinden gelmek için çokça telif yazı kaleme aldığı görülür. 1920 yılında basılan *Musée Militarie Ottoman Guide*'ın kapağında "Umur-ı Fenniye ve Tarihiye Kâtibi" ifadesi yer alır. Müzede Fransızca ve Türkçe rehberler hazırlamış babası Ahmet Muhtar Paşa'nın 1926'da vefatından sonra bu görevinden ayrılmıştır. Daha sonra bir memuriyette ya da başka bir işte düzenli olarak çalışmamıştır.

Sermet Muhtar Alus'un asıl yazı faaliyetleri 1931 yılından sonradır. Bu tarihten vefat ettiği yıl olan 1952'ye kadar pek çok yazısı *Akşam* gazetesinde

çıktı. Yaşadığı yıllar, Türk edebiyatının modernleşme ve çözülme yıllarına denk geldiği hâlde, gençliği ve olgunluğu yeni akım ve edebî heyetlerin tesis edildiği bir devirde geçmesine rağmen Alus'u bunların içerisinde göremeyiz. Alus, hayatının son yıllarında Taksim'de bir apartman dairesinde yaşadı. Geçirdiği kısa bir hastalık neticesinde 20 Mayıs 1952'de vefat etti. Ölüm sebebi olarak kalp krizi teşhisi konmuştur. Cenaze namazı 30 kişiden daha az bir cemaat tarafından Beyazıt'ta kılındı. Silivrikapı Mezarlığı'nda babası Ferik Ahmed Muhtar Paşa' nın yanına defnedildi.

Ardında kitaplaşmış ya da tefrikada kalmış onlarca roman, hikâye, piyes ve eski İstanbul'u anlatan binlerce yazı bıraktı.

Yakup Öztürk: 1985'te Üsküdar'da doğdu. İstanbul'da Türk Dili ve Edebiyatı ile Felsefe alanında lisansını tamamladı. Farklı gazete ve dergilerde muhabirlik yaptı, yayınevlerinde çalıştı. Sermet Muhtar Alus'un Eserlerinde İstanbul başlıklı teziyle doktor unvanı aldı. 2013'te Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde araştırma görevlisi oldu. Hâlen aynı bölümde öğretim üyesidir. *Memleket Mektep Meclis Arasında Bir Hayat Faruk Nafiz Çamlıbel* (2017), *Bozoklu Osman Şakir'in Musavver İran Sefâretnâmesi ve Fatih'ten 1914 Kuşağı'na Türk Resim Sanatı* (2018), *Türkçeye Adanmış Bir Ömür Nihad Sâmi Banarlı* (2022), *Muhalif, Bürokrat, Şair Ziya Paşa* (2023) telif eserleridir. Ebuzziya Tevfik'in *Yeni Osmanlılar Tarihi*'ni (2019) hazırladı.

İÇİNDEKİLER

HAZIRLAYANIN NOTU • 11

ALUS'UN DÜNYASINA MEDHAL VE BOĞAZİÇİ UYKUDA • 13

25 Yıl Sonra: Faruk Nafiz Bey'le Mülakat • 19

Hafiyeler! • 22

25 Yıl Sonra: Ercüment Ekrem'le Mülakat • 24

Radyoya Dair: Fransızca Ders • 26

Eski Hikâyelerden: Hacının Fendi • 28

Yıldızlar Barıştı • 31

Boğaziçi Uykuda • 61

Zorla Güzellik Olmaz! • 67

Anahtar • 72

Kerime Hanfendiler • 77

34 Yıl Evvel Bir Donanma Gecesi • 82

Ödünç • 107

Kavuşan Sevgililer • 110

Park Otel'de Bir Düğün • 114

Sıtkı Dayıya Mevlüt • 118

Pişkin Misafir • 123

Yalancı Kolye • 127

Can Ciğer Dost • 130

Köşkteki Kiracıların Esrarı • 133

Eski Güzeller Eski Hovardaları Nemseli Anna • 136

Kadıköy Vapurunda • 141

Otuz Yıl Evvelki Demlerinde İzzet Melih • 143

Otuz Beş Yıl Evvelki Demlerinde Ali Sami • 147

Otuz Beş Yıl Evvelki Demlerinde 333 Şevki • 150

Otuz Beş Yıl Evvelki Demlerinde Aziz Fikret • 154

Otuz Beş Yıl Evvelki Demlerinde İpekçi Kâni • 158

Otuz Beş Yıl Evvelki Demlerinde Selim Sırrı • 162

Otuz Beş Yıl Evvelki Demlerinde Dişçi Sami • 165

Otuz Beş Yıl Evvelki Demlerinde Dr. Mahmud Ata • 169

Otuz Beş Yıl Evvelki Demlerinde Operatör Cemil Bey • 173

Otuz Beş Yıl Evvelki Demlerinde Ahmet Farukî • 177

Otuz Beş Yıl Evvelki Demlerinde Doktor Hazım Paşa • 181

Otuz Beş Yıl Evvelki Demlerinde Mekteb-i Hukuk
(Kavânîn-i Maliye) Muallimi Zühtü Bey • 185

HAZIRLAYANIN NOTU

Boğaziçi Uykuda, Sermet Muhtar Alus'un *Akbaba* dergisinde yayımladığı yazılarından oluşuyor. Alus'un bütün eserlerini yeniden okur karşısına çıkarmak için birkaç yol takip edilebilirdi. En alışıldık olanı yazıların içeriklerine göre bir tasnif yapmaktı. Ancak bütün eserlerini gözden geçirdiğim Alus için bu mümkün görünmedi. Tematik başlıklarla tefrika yazılar kaleme alsa da çoğu zaman bir yazısında birden fazla temaya dâhil edebileceğimiz bir kurguyu takip ediyordu. Türk matbuatının yetiştirdiği bu mütebahhir adamı içerikle sınırlamak, sınıflamak yazılarının değerine gölge düşürecekti. Daha da önemlisi okuru içeriğe dair şartlandıracaktı. Eski zaman kıyafetlerini anlatırken o kıyafeti taşıyan simaları, onların gündelik alışkanlıklarını, dinledikleri müziği, kurdukları sofrayı sahne sahne anlatan bir kalemi sınıflama adı altında zapt etmek doğru olmayacaktı. Üstelik 10 yılı aşkın bir süredir üzerine yoğunlaştığım Alus'un hâlâ kıyıda köşede kalmış yazılarıyla karşılaşmak iki kapak arasında tematik bir yayını eksik bırakacaktı. Bu ve buna benzer sebeplerden Alus yazılarını, burada olduğu gibi tek bir süreli yayın üzerinden hazırlamayı uygun gördüm. *Boğaziçi Uykuda*, *Akbaba* yazılarını bir araya getiriyor. Sonraki kitaplarda, söz gelimi *Amcabey* yazılarını bir kitap hâlinde okurla buluşturacağım. Bunları diğer dergiler takip edecektir. Uzun yıllar yazdığı gazetelerdeki tefrika yazıları ise kendi üst başlığı ile okura sunulacaktır. Yazılar hem sözlük hem de kavram ve özel isimler bakımından notlamaya son derece muhtaçtır. Yazarın kendisi tarafından atılmamış dipnotlar haricindeki bütün açıklamalar bana aittir. Burada Alus'u, kendi yazılarından istifade ederek notlandırdığımı özellikle belirtmeliyim. Okur bu vesileyle bir kavram ya da özel isim hakkında daha fazla malumat edinmek istediğinde Alus'un başka yazılarına yönelebilecektir.

ALUS'UN DÜNYASINA MEDHAL VE *BOĞAZİÇİ UYKUDA*

Sermet Muhtar Alus'un *Akbaba*'daki yazıları onun bütün yazı hayatının bir hulasası gibidir. Eski İstanbul hatıralarıyla örülü fıkralarından, portrelerinden, küçük hikâye, piyes ve röportajlarına kadar meşgul olduğu türlerin hepsiyle burada karşılaşırız. İlki 29 Nisan 1933'te, sonuncusu 22 Şubat 1940'ta yayımlanan bu yazılarda Faruk Nafiz ve Ercüment Ekrem'le yapılmış hayalî mülakatlar, yazarın Galatasaray ve Mekteb-i Hukuk'tan arkadaş ve hocalarına dair portreler, ilk gençliğinin meşhur hekim, dişçi ve tüccarları, kaçgöç ve çapkınlık hikâyeleri, piyesleri yer alır. Bu eserlerin tamamında eski İstanbul'un gölgesi hâkimdir. Alus, geçmiş zamanların İstanbul'unu ve insanlarını anlatmak için edebiyatın türleri arasında bir salıncak kurmuş gibidir. Çocukluğunun, gençlik heyecanlarının yansımalarını karanlığa terk etmemek arzusu onu daima tahrik eder. Bundan olsa gerek okuduklarımızın ne kadarı gerçek ne kadarı kurgu anlamakta zorlanırız. Bunu tespit etmek biyografi yazarlarına kalsın. Biz burada soluksuz bir cümbüşün inip çıkan nağmeleri, bazen gürültüsü arasında ihtişamlı bir dil zevkine, biraz daha üzerinde durulsa orijinal bir roman kahramanına dönecek tiplerin ayrıntı sarhoşu bir üslupla anlatılan dünyalarına yol alırız.

Sermet Muhtar Alus'un *Akbaba* serüveni 1931'de yazmaya başladığı *Akşam* gazetesindeki istikrarının elbette çok uzağındadır. Yaklaşık 20 yıl her gün, hatta bazı günler birden çok gazetede yazısına rastladığımız Alus, *Akbaba*'da düzenli bir yazı macerası geçirmemiştir. Onunla özdeşleşen tek gazete *Akşam*'dır. Ancak *Akbaba*, *Aydede*, *Aydabir*, *Amcabey, Hafta, Resimli Tarih, Yedigün* gibi süreli yayınlarda yazdıklarıyla üretken yazı hayatının her açıdan yansımasını sayfalarına düşürmüştür. Çocukluğu ve ilk gençliği aileden kaynaklı bir biçimde İstanbul'un kalburüstü muhitlerinde, seçkin kimseler ara-

sında geçmiştir. II. Abdülhamid'in muayedelerini çocuk gözleriyle Yıldız Sarayı'nda temaşa etmiştir. Osmanlı bürokrasisinin, devlet idareciliğinin çok eski zamanlardan taşıdığı terbiyeyi önce özel hocalardan, sonra İstanbul'un büyük okullarından aldığı eğitimle daha anlamlı hâle getiren bu kalemin *Onikiler* gibi İstanbul'un en serseri, başıbozuk, anarşist mahalle kabadayılarını anlattığı bir roman kaleme alması şaşkınlık sebebidir. Sermet Muhtar Alus'u diğer İstanbul yazarları arasından çekip alan da budur. Onda Türkçenin bütün ihtişamını görebileceğiniz bir üsluba argo sözlüklerinin dahi karşılık vermekte zorlandığı bir sokak dilinin eşlik etmesi şaşkınlığı gittikçe artırır.

Sermet Muhtar Alus, medeniyet, kültür, tarih İstanbul'unun yazarı değildir. Onda Ahmed Cevdet Paşa'nın, Yahya Kemal'in, Tanpınar'ın, Tâhirü'l-Mevlevî'nin İstanbul'unu göremeyiz. Ne kendisi ne kahramanları bu yazarların, şairlerin terennümü olan ahengi teneffüs etmeye gönüllü değillerdir. Süleymaniye Camii, Alus'ta sadece Ramazan aylarında güzel sesli hafızlara hayran kadınların mukabele dinlemek için uzak semtlerden geldikleri bir mabet olmaktan öteye gitmez. Alus'ta hayat bütün canlılığıyla yaşar. Arka sokakların insanı günahın hazzına davet eden riyakârlığını, dolandırıcılığını, düzenbazlığını, kadın erkek münasebetlerini, yazdığı her satıra dolarken ihmal etmediği bir şey vardır. O da kendisinden sonra yok olup gideceği korkusunu yaşadığı İstanbul'dur.

Sermet Muhtar Alus için bir mirasyediydi demekten imtina etmiyorum. Kitabın başında kısa biyografisini verdiğim Alus, düzenli bir işte hiçbir zaman çalışmamıştır. Babasının nüfuzuyla bir ara Askerî Müze'de çalışıyor, hepsi o. Yazdıklarını okurken bütün hikâyelerinde, yazılarında öyle uzun uzadıya bizi yormadan kahramanın kendisi olduğunu anlıyoruz. Yüksek Kaldırım'dan Tünel'e çıkarken bugün enstrüman mağazalarının olduğu sokakta, bir dükkânda çalışan Rum kızlarına âşık genç, Sermet Muhtar'dan başkası değildir. Karaköy'ün balozları, Mama'nın, Fenerbahçe'nin mesireleri onundur. Ancak bu tatlı hikâye belli ki yaş ilerledikçe, eldeki sermaye tükendikçe Alus'a yeni bir düzen dayatmıştır. Para kazanacak, geçinecek, Beyoğlu'ndaki dairesinde iyi ya da kötü bir hayat sürdürecektir. Yazdıklarından Arapça, Farsça, İtalyanca ve Fransızca bilgisinin son derece ileri seviyede olduğu görülüyor. Rumca ve Ermeniceden de

behredardı elbette ancak onları öğretecek, okutacak bir iklim artık İstanbul'da yoktu. İyi bildiği dilleri bir derse çevirip para kazanmayı düşündü mü bilmiyoruz. Hayatını az çok bir zemine oturtabildiğim Alus'un bir öğretmen disiplinine girebileceği de mümkün görünmüyor. Yaşamak için en iyi bildiği işi yapacaktı. O da İstanbul'u yazmaktı.

II. Meşrutiyet senelerinde irili ufaklı birkaç dergide imzasına rastladığımız Alus, matbuata önce çizimleriyle giriyor. Resim eğitimi aldığı biyografisinden sabit olsa da yazılarının hemen çoğunu kendi resim ve desenleriyle süslediğini görerek onun ileri derecede resim kabiliyeti olduğunu söylemek mümkün. Ancak ilk matbuat faaliyetlerinden sonra 1931'de *Akşam* gazetesinde yazmaya başlayana kadar süreli yayınlarda Alus imzasına ciddiye alınacak seviyede tesadüf etmiyoruz. Onu kırklı yaşlarının ortasında yeniden yazmaya sevk eden âmilin geçinmek endişesinden kaynaklandığını söylemek ne derece yeterli olur bilmiyorum. Bu ihtimalin kuvvetli olduğu aşikâr; ancak zihnimi kurcalayan bir başka husus daha var.

Cumhuriyet Türkiye'sinde İstanbul terk edilmiş bir harabeden farksızdı. Rejimin yeni gözdesi Ankara, eskinin, köhnenin, hilafetin, saltanatın payitahtı İstanbul karşısında çorak bir arazinin ortasında inatla, ısrarla, aşkla inşa ediliyordu. Devleti idare edenlerin Cumhuriyet senelerinde neredeyse hiç ziyaret etmedikleri bu şehir, günden güne imardan, ihyadan nasipsiz bir biçimde yaşamaya çalışıyordu. Bu nasipsizliğinin karşısında sadece binalar, Boğaziçi'nde kayıklar, yamaçlarda korular, sokaklarda hayvanlar, çarşı pazarda insanlar, mahalle aralarında camiler yalnızlaşmıyordu. Aynı şekilde bu şehrin yüzlerce yıllık folkloru, yemesi, içmesi, müziği, kıyafeti de unutuluyordu. Sermet Muhtar Alus'u bir anda kalem kuşanarak 20 yılın her günü sayfalar dolusu gazete yazısı, roman, hikâye, piyes, ansiklopedi maddesi yazmaya sevk eden, Ankara karşısında İstanbul muhafazası olsa gerekti. 1930'lardan 1950'lerin başına Türk matbuatına şöyle bir göz ucuyla bakmak bile Ankara'nın hükümranlığını, gazetecilerin, hatta edebiyat dergicilerinin başkentten çıkmadığını, her birinin milletvekili olmak için sıra beklediğini görmeye yeter. Antolojilerin, ders kitaplarının, okul müfredatlarının yeni Türkiye idealiyle dolu olduğu, devrimlerin önce hanedanı, sonra hanedan dilini tasfiye ettiğini bilmeyenimiz yoktur. Sermet Muhtar Alus'un

binlerce yazısında bir satır dahi olsa bu yeni Türkiye'den bahis olmaması ne ile açıklanabilir? Cumhuriyet politikalarının reddettiği bir dünyayı, insanları ve dili ile anlatmak kaygısı Alus'un İstanbul yazılarını ekonomik gerekçelere dayandırmada elimizi az da olsa zayıflatıyor. Bunların, Alus külliyatı şekillendikçe okurun takdir etmekte zorlanmayacağı iddialar olduğunu bilmek içimi ferahlatıyor.

BOĞAZİÇİ UYKUDA

Pek küçüklüğümdenberi Boğaziçine bayılırım. O lâcivert, mavi, yeşil hareli denizine, o nefti, fıstıki, mor korularına; o püfür püfür esen rüzgârına, o güzelim yallılarına, hele mehtabına deli olurum.

Çocukluğum Kadıköy yakasında geçmiştî; Göztepede otururduk. Senede bir, nihayet iki defa, Boğaziçindeki bir akrabaya gidiyoruz dediler mi sevincimden duramaz hale gelir, Köprüden Şirketihayriye vapuruna binip Kızkulesini arkada bıraktık mı dünyalar benim olurdu.

Bu Boğaziçi hayranlığımın sebebi orasının civcivliliği ve seyir yerleri değildi. Ne Göksü, Küçüksu, Kalender mesireleri; ne Sarıyerin çifter çifter suları; ne Beykoz, Sultaniye çayırları; ne de Bebek koyunun, Kanlıca körfezinin sazlı mehtap âlemleri...

Şimdi anlıyorum ki ilk sevgimin asıl sebebi başkaymış:

Çılgınca kayık ve vaur merakım.

Hakkım da yok değildi. Göztepedeki evimizden çık; sekiz, on dakika yürü; sınır sınır dalgalar oksiyan Marmara'nın kıyısına vurur, kırılır, dağılır. Etrafındaki tanıdıklarına usulcacık fısıldı:

— Kadınlar hamamına karşıdan ışmar edoor dee sakallıya duyuracak; hamamı başımıza yıktıracak!.. (Sakallıdan murat, o vaktin Üsküdar ve Kadıköy kumandanı Ali Şamil Paşa).

Boğaziçinde cıvıl cıvıl kaynayan tenteli sandallara, pırıl pırıl parlıyan piyade kayıklarına, yaldız nakışlı futalara ağzımın suyu nasıl akmasın?

O zamanlar vapur merakım da aşırı derecede. Kadıköyüne, Haydarpaşaya, Adalara işliyen idarei mahsusa vapurlarının numaralarını, isimlerini, biçimlerini, yürüyüşlerini bana sor, cevabını al. Resimlerini yapayım, şaşta kal.

Bunların bir ikisi yolluca, üst tarafı köhne, yatalak tontonlardı. Kız gibi olan Şirketihayriye vapurlarının köpükler saça saça, yağ gibi kayışları ağzımın suyunu akıtırdı. Ben, bu gemilerden birinin içine girdim mi sahibi benmişim kadar keyiflenir, gittiğimiz yalıda pencerelerden ayrılmaz, manzaralarını imrene imrene seyreder:

Bizim yakın akrabalardan biri. Bir kaç senedir tasradaydı. Ağır bir rahatsızlık geçirmiş, İstanbula tebdilhavaya gelmiş; Yenikiyde geniçe bir yalı tutmuş.

And, kesrail, bizleri gece yatışına çağırıyor. Bir hafta salıvermiyeceğim diye yemin yemin...

Canıma minnetti. En evvel ben ayaklandım. Mehtabı kaçırmamak için, hemen ertesi gün yolu tuttuk.

Köprüde, Rumeli kıyısı gidecek vapurların gişesini ararken arada gözüm yana kayıyor, içimi çekiyordum. Hey gidi günler hey!.. Neredesin 37, 38 numara? Neredesin 43, 44... 45, 46?

O huni ağızlı ve fiyakalı bacalı, kız oğlan kız endamlıların yerinde, şimdi bana ecel acayip gelen, tıknaz, boynu kısa, kambur kimseleri andıran irin benizli, kara yücutlu alâmetler.

İki buçuk saatten fazla bekliyecekmişiz. Gişelere üşüşenler: (Taksime!.. Otobüse!..) diye koşuşuyorlardı... Haydi biz de peşlerinden.

Kutuya istif edilmiş sardalyalar gibi omuz omuza, benzin dumanına ka-

Şekil 1Kitaba adını veren "Boğaziçi Uykuda" hikayesi Akbaba'nın 12.10.1935 tarihli sayısında yayımlanmıştı.

Boğaziçi Uykuda, tekrarlamak pahasına ifade edilmelidir ki Alus'un inşa etmek istediği İstanbul'un küçük bir numunesi olarak okur karşısına çıkarılıyor. Hem türler arasındaki renkliliği görmek hem de dil, üslup ve muhteva bakımından Alus'un İstanbul'unu sergilemek için birbirinden farklı yazılar bir araya getiriliyor. Eski hafiyeleri ya da kerime hanfendileri anlattığı yazılar belli ki çocukluk manzaralarının birer tanığı. "Pişkin Misafir", matbuata mizah dergiciliği ile adım atmış bir sanatçının eğlenceli dünyasını gösteren bir hikâye. Karı-koca arasında yaşanan maceralar, geçimsizlikler, çatışmalar, koklaşmalar, öte yandan çapkınlık hikâyeleri, kaçgöç, "Sıtkı Dayıya Mevlüt", "Anahtar", "Yıldızlar Barıştı", "Kavuşan Sevgililer", "Yalancı Kolye", "Köşkteki Kiracıların Esrarı"nda bütün canlılığı ile yaşatılıyor. Hikâyelerin tamamında kişilerini toplum içindeki

mevkileri ile konuşturması, yukarıda ifade etmeye çalıştığım saray salonları ile Aksaray kahvehaneleri arasında bir sarkaca benzeyen Alus üslûbunun en maddi tarafı.

"34 Yıl Evvel Bir Donanma Gecesi", II. Abdülhamid'in cülûs yıldönümlerinde varlıklı, nüfuzlu kimselerin köşklerinde, köşk bahçelerinde verdikleri ve donanma diye tarif edilen akşam eğlencelerini anlatıyor. Yazı hakkında bu kadarlık bilgi bizi dönemin gazete yazılarına, hatıra türünden eserlere, belki akademik araştırmalara götürür. Alus ise tarihî bir hakikat olarak donanma gecelerinin İstanbul halkında yarattığı heyecanı bir fıkra muharririnin üslubuna terk etmiyor. Yazısını okutabilmek için deyin, nasıl yorumlarsanız yorumlayın donanma gecelerini bugünün okuruna taşırken eğlenceli, tahrik edici, merak duygusunu bir an bile zedelemeyen bir kurgu inşa ederek, hararetli bir aşk hikâyesine dayandırıyor. Bunu neredeyse yazdıklarının tamamında göreceğiz.

"Otuz Yıl Evvelki Demlerinde" üst başlığıyla yazdıklarında da Galatasaray Sultanîsi ve Mekteb-i Hukuk'taki mektep arkadaşlarının ve bazı hocalarının portrelerini kaleme alıyor. Daha sonraları edebiyatçı, futbolcu, jimnastikçi, hekim olacak arkadaşlarından İzzet Melih'i, Ali Sami'yi, Şevki'yi, Aziz Fikret'i burada tanıyoruz. Pek çok yazısında bahsi geçecek İstanbul'un meşhur simalarından İpekçi Kâni, Dişçi Sami Günzberg, Dr. Mahmud Ata, Ahmet Farukî, Nemseli Anna, Mekteb-i Hukuk hocalarından Zühtü Bey'in portreleri de bu başlık altında yer alıyor. İstanbul'un o vakitler ne kadar küçük, senli benli olduğunu gösteriyor bize Alus. Nemseli Anna gibi bir ev çalışanının meşhurluğu ile nam salması, gazete, dergi yazılarına malzeme olması bugünden bakıldığında garip görünebiliyor.

Akbaba yazıları alt başlığıyla yayımlanan bu kitaba *Boğaziçi Uykuda* adını vermeyi uygun gördüm. "Park Otel'de Bir Düğün" ya da "Kadıköy Vapuru"nda yazılarından mülhem bu isimlerden biri de tercih edilebilirdi ancak söz konusu yazıların İstanbul sahnelerinin zenginliği bakımından en elverişli olanı "Boğaziçi Uykuda" idi. Kadıköy, Göztepe, Boğaziçi semtleri, Sarıyer'in suları, Bebek koyunun, Kanlıca körfezinin sazlı mehtap safaları, yazarın Boğaziçi'ne hayranlığının asıl sebebinin kayık, vapur merakından kaynaklandığının görülmesi bu isimde karar kılmayı âdeta icbar etti.

***

Sermet Muhtar Alus'un ardında uzun yıllardır gazete ve dergi koleksiyonları tarıyorum. Gördüklerimin her satırını hayranlıkla okudum. Gözden uzak bu İstanbul yazarının elbette tanıyanları, hayranlık derecesinde okurları vardı. 2000'lerin başında birkaç kitapla hatırlanması dışında ne yazıları bir araya getirildi ne de romanları yeniden basıldı. Alus'un bıraktığı bu ihtişamlı mirasın mahrum kaldığı bir okurluk, onu yakından tanıyanların içinde sızıdır. İstanbul'un sivil tarihini yeniden konuşmamızı sağlayacak Sermet Muhtar Alus'un hem gazete yazılarını hem de eş zamanlı olarak basılmış ya da tefrikada kalmış romanlarını kitaplaştırarak külliyat hâlinde yayımlamak için yola çıktık. Bu uğurda İstanbul'a vefa anlamına gelen söz konusu külliyatın hayat bulmasında Ötüken Neşriyat'ın değerli editörleri Göktürk Ömer Çakır ve Oğuzhan Murat Öztürk'ün tecrübesi, yol açılığı, kolaylaştırıcılığı heyecanımı katladı, yorgunluğumu hafifletti. Kendilerine müteşekkirim. Bir külliyat hazırlamanın, bibliyografya yayımlamanın zorluğunu biliyorum. Buna cesaret edenlerin, bu iddiayla yazanların da gizli hayranıyım. Kitaplaşacak eserlerde gözden kaçan eksik yazılar, künye hataları için okurun anlayışını bekliyorum. İhmal edilen ne varsa tespit edildiği takdirde gelecek kitaplarda tamamlanması için tereddüt göstermem. Sermet Muhtar Alus'un ruhu şâd olsun.

Yakup ÖZTÜRK
Bilecik, Aralık 2022

25 YIL SONRA:
FARUK NAFİZ BEY'LE MÜLAKAT[1]

Fener Bahçe Palas'ın en lüks dairesinde, şair Faruk Nafiz Bey'in çalışma odasına girdim.

Telefonun aynasında aksakallı bir pîrifaninin çenesini oynattığı görülüyor. Hoparlörden de muhrik bir sese refakat eden piyano ahengi duyuluyor. Ses şöyle terennümde:

"Em'â-i galîzanın kısm-ı esfeline biriken gazâtın tazyikinden[2] ileri geliyor. Bol miktarda bikarbonat veriniz."

Ben, şaşkın şaşkın bakarken Faruk Bey izah etti:

"Hafîdemin[3] sütninesinin biraz suihazmı[4] var da... Doktor Mehmet Kâmil Bey'le[5] görüşüyordum."

Doktorun rekâketi[6] yaşlandıkça ilerlemiş. Malum a, lisanında rekâket olanlar şarkıyı muntazam söyler; binâenaleyh, müşarünileyh,[7] bir müddettir nağme ile konuşuyormuş. Münavebe ile[8] refakat için Muhlis Sabahattin,[9] Mesut Cemil,[10] Kemal Niyazi[11] Beyleri angaje etmiş.[12]

Faruk Nafiz Bey, peruğunu düzeltti, platin tabakasından FN

---

1 29 Nisan 1933. *Akbaba*, "25 Yıl Sonra" başlıklı bir köşe açarak edebiyatçılarla hayalî röportajlar yayımlamıştır. Bunların bazılarını Sermet Muhtar kaleme almıştır.

2 Kalın bağırsakların en aşağıdaki bölümüne biriken gazların baskısına...

3 Hafîde: Kız torun.

4 Suihazm: Sindirim bozukluğu.

5 Türkiye'nin ünlü iç hastalıkları hekimlerinden biri olan Dr. Mehmet Kâmil Berk (1878-1958).

6 Rekâket: Konuşmada tutukluk, kekemelik.

7 Müşarünileyh: Adı geçen, sözü edilen, anılan, işaret edilen kimse.

8 Münavebe ile: Nöbetleşerek, nöbetle, sırayla.

9 Muhlis Sabahattin Ezgi (1889-1947): Türk musikisi bestekârı.

10 Mesut Cemil Tel (1902-1963): Tambur virtüozu, viyolonselist, koro şefi.

11 Kemal Niyazi Seyhun (1885-1967): Şark Musikisi Cemiyeti kurucularından, besteci.

12 Angaje etmek: Bir taahhütle kendine bağlamak.

HAFİYELER![1]

Hepsi bir efendinin bendesi,[2] bir kapının kölesi, bir çanağın yalayıcısı, bir kabın edicisi oldukları hâlde, sefîne-i Nuh'taki[3] mahlûklar gibi çeşit çeşittiler. Pastırma misali, âlâsı, ortası, aşağısı vardı.

Bu üç sınıf, kıyafet, tavur,[4] çene itibarıyla birbirine hiç benzemezdi. Yalnız müşterek bir noktaları vardı: Hâşâ min huzur,[5] damgalı merkep gibi cümle âlemce tanınma ve bilinme.

Bunlara ne diye hafiye ismi verilirdi bilmem?

Kudemâda,[6] kulakları içine almış geniş asabalı;[7] nüdemâda,[8] sol kaşın üstüne yıkılmış, nar çiçeği renkli fes... "Lui" damgalı çuhadan elbise, pırlanta "A H" markalı yani zat-ı akdes yadigârı altın tabaka, tuğra-yı hümayunlu mineli saat, hakkâk "Yümnî"[9] hattı necef[10] mühür, birinci sınıfın alâmetlerindendi.

Vapur, şimendifer gibi kalabalık yere dalıp bir kenara büzül, gözünü kapayıp etrafa kulak misafiri ol:

"Gerdûne-i hümayunlarına râkib olurlarken âcize mütevecchihen[11] gülümseyerek... Kâtib-i sânî[12] Paşa Hazretleriyle esna-yı mu-

---

1 3 Mayıs 1933.

2 Bende: Birine mensup olan, onun hizmetinde bulunan, ona tâbi ve taraftar olan kimse.

3 Sefîne-i Nuh: Nuh'un gemisi.

4 Tavur: Çalım.

5 Hâşâ min huzur: Söz meclisten dışarı.

6 Kudemâ: Eskiden yaşamış olanlar, eski insanların ileri gelenleri, eskiler.

7 Asaba: Fes ve sarığın etrafındaki düz kısım veya şerit.

8 Nüdemâ: Nedimler, yakın dostlar, samimi arkadaşlar.

9 Osmanlı döneminde yaşamış iki Yümnî adında hakkâk vardır. Bu yazıda kastedilenin 19. yüzyılın ortalarında doğan Osman Yümnî Efendi olduğu söylenebilir.

10 Necef: Yüzük taşı, tespih, mühür, satranç taşı vb. yapılan, ender rastlanan, parlak ve şeffaf bir kuvars çeşidi.

11 "Padişah arabalarına binerlerken bana dönüp gülümseyerek..."

12 Kâtib-i sânî: İkinci kâtip.